

DIASZPÓRAINTERJÚK

A magyar diaszpóra intézményesülésének és anyaországi kapcsolatainak mélyebb megismerése érdekében felkerestem és mélyinterjúkat készítettem azokkal a szervezeti vezetőkkel, akik a helyi, lokális szinten végzett közösségépítő tevékenységeik mellett jelentős szerepet vállalnak a magyar diaszpóra regionális, országhatárokon átívelő kapcsolathálójának kialakításában, a nagyobb ernyőszervezetek irányításában, valamint az anyaországi vezetőkkel meglévő kapcsolatok fenntartásában. A velük folytatott beszélgetések fényt derítenek a területenként eltérő önszerveződési folyamatok sokrétűségére, a közösségi élet régi és új kihívásaira és lehetőségeire, valamint a magyarországi támogatások fogadtatására. Jelen rovatban ezeknek a beszélgetéseknek a feldolgozott szövegeit közöljük az egymást követő lapszámainkban. A mélyinterjúk elkészítésével a magyar diaszpóra szervezeti életének értelmező megértése és bemutatása volt a célom: a diaszpóra intézményesülésének emberi mivolta után kutattam, a jelentések nyomába szegődve.

Az előző lapszámban megjelent interjúszöveg:

Lendvai-Lintner Imre: „...a diaszpórában működő szervezetek legtöbbször cserkészek alapították”

Gazsó Dániel
szerkesztő

**„ÚGY ÉREZTÜK, HOGY
A MAGYAR EMIGRÁNS SZERVEZETEK VEZETŐI
AMERIKÁBAN A MÚLTBAN ÉLNEK,
ÉS ELLENTÉTES POLITIKAI CÉLJAIKKAL
SZÉTFORGÁCSOLJÁK A KÖZÖSSÉGEINKET.
ELHATÁROZTUK, HOGY EZEN MI VÁLTOZTATNI
FOGUNK” –**

**LUDÁNYI ANDRÁSSAL
GAZSÓ DÁNIEL BESZÉLGET**

Ludányi András 1945-ben emigrált családjával Ausztriába, majd néhány évvel később az Amerikai Egyesült Államokba. Dipiként (*Displaced Persons*), volt ellenséges országból származó bevándorlóként nehezen tudtak elhelyezkedni az Újvilágban. Ennek ellenére András nagy karriert futott be: az Ohio Northern University professor emeritusaként ment nyugdíjba. Mindemellett a helyi magyar közösségek szervezeti életében is aktívan részt vett. Az 1970-es években – a már elhunyt Éltes Lajossal együtt – megalapították a Magyar Baráti Közösséget, mely minden évben megszervezi az Itt-Ott Találkozót, az Amerikai Egyesült Államokban élő magyarok egyik legjelentősebb összejövetelét. Andrással a második világháborút követő magyar emigrációról, az Amerikában élő magyarok sokszínűségéről, valamint a tengerentúli diaszpóraszervezetek mai formáinak kialakulásáról beszélgettem.

Gazsó Dániel: Mi kényszerített Titeket arra, hogy négy testvéreddel és szüleiddel együtt 1945-ben elhagyjátok Magyarországot?

Ludányi András: Édesapám a második világháborúban a somogyi Rosseb-ezred parancsnoka volt. A Don-kanyarban megsebesült, egy akna épp mellette robbant fel, több mint negyven szilánk került a lábába, de ez mentette meg az életét: kórházba vitték még a doni áttörés előtt. Miután rendbejött a lába, visszament a frontra, a Kárpátoknál ismét ő vezette a somogyi ezredet. Kőrösmező területén voltak a hadállásai. Azt a területet nagyon

jól tudták tartani: ha a románok nem állnak át, és alulról nem jönnek be az oroszok, akkor valószínűleg tudták volna tartani hosszabb ideig is. A lényeg, hogy édesapám kulcsszerepet játszott a Kárpátok védelmében, így nagyon is emlékeztek rá, ezért mennünk kellett. [...] Budapest körülzárásakor [Budapest ostroma: 1944. december 25-től 1945. február 13-ig] édesapám eljött értünk Kaposvárra, hogy útnak indítson minket nyugat felé. Volt egy tiszt kocsija, de abban már nem volt benzin, így hozzákötötték a két lovunkat, Ducit és Dáliát, azok húztak ki minket Kaposvárról Salzburgba. Én a két kisebb testvéremmel együtt a hátsó ülésen utaztam. Édesapám csak később jött utánunk, édesanyámmal mentünk ki, és volt még velünk egy pár katonatiszt a Somogyi ezredtől.

GD: Édesanyád Erdélyből származott, édesapád pedig – ha jól tudom – 1940-ben mint katonatiszt részt vett az észak-erdélyi bevonulásban, miután a második bécsi döntés értelmében ezt a területet visszacsatolták Magyarországhoz. Ez egy meghatározó élmény volt számára? Sokat emlegette később? A XX. századi határváltoztatások fontos téma volt nálatok a családban?

LA: Állandóan erről beszéltek otthon. Édesanyám rengeteget mesélt Erdélyről, főleg Borbátvízről, ahol nevelkedett, édesapánk meg Trianonról beszélt sokat, még az USA-ban is. [...] A középiskolában én még házi dolgozatot is írtam Trianonról. Belevittem szívemlelkem, az amerikai diákok meg nem értették, csak néztek, hogy én valami másik bolygóról jöttem-e.

GD: Mért akartad megértetni az amerikai osztálytársaiddal a Trianoni békeszerződés ügyét?

LA: Hát, hogy lássák, hogy ami Trianonban történt, az mennyire igazságtalan volt, hogy mennyire ellenkezett a népek önrendelkezési jogával, Wilson elnök tizennégy pontjával. Ezt a középiskolában nem igazán sikerült elérnem, de az egyetemen igen, mert ott már olyanokkal voltam együtt, akiket érdekelt a történelem és a politikai élet.

GD: Visszatérve a kivándorlásotok történetére, mikor érkeztetek Salzburgba, és hol szálltatok meg?

LA: Május elején, már a fegyverletétel után érkezünk meg egy kis faluba, Salzburgtól délre, ami már amerikai zóna volt. Egy osztrák földműves farmján szálltunk meg. Többen is laktak ott: Ausztriában ekkor annyira zűrés volt a helyzet, hogy menekültek voltak mindenhol, így a tanyákon is. [...] Egyszer, amikor ezzel az osztrák farmerrel vacsoráztunk, betört a házba egy csetnik különítmény [szerb katonai alakulat]. Háborús bűnösöket kerestek, elsősorban magyarokat. Elvitték édesapámat és még három tisztet, egy hétig nem

is hallottunk felőlük. Átadták őket az amerikai megszálló erőknek, azok meg még nem tudták, hogy ellenségként vagy barátként kezeljék őket. Megnézték, kinek van a legmagasabb fokozata: édesapám ezredes volt, így őt bízták meg, hogy a fogolytáborban legyen fogolyrendtartó. Meghallotta valakitől, hogy a fogságban lévő katonákat el fogják szállítani Magyarországra vagy Oroszországba, erre összeszedte a magyar tiszteteket, és azt mondta nekik: „*az egyik éjszaka ki fogunk innen mind menni, és szétszéledünk Ausztriában*”. Kifigyeltek, hogy az amerikai örök mikor, hogy vigyáznak rájuk, aztán egy hét sem kellett hozzá, mind megszöktek onnan. [...] Miután újra együtt volt a család, átmentünk Hochburgba, ahol édesapámnak sikerült munkát találnia: egy grófnő parkjában kertészkedett.

GD: Mi volt a hosszabb távú tervetek? Ausztriában akartatok maradni, vagy tovább akartatok onnan vándorolni?

LA: Mi reméltük, hogy ez egy ideiglenes helyzet, hogy az oroszok hamarosan kivonulnak Magyarországról, és akkor mi hazamehetünk.

GD: Mikor vált számotokra egyértelművé, hogy nincs visszaút Magyarországra?

LA: Amikor megkaptuk a leveleket a magyar rokonoktól, hogy édesapát körözik, és hogy semmiképp se menjünk haza. Nem is tudom, hogy adták fel ezeket a leveleket, de valahogyan eljutottak hozzánk. Így aztán kint maradtunk. Édesapám a kertészkedés mellett Braunauban is dolgozott egy ideig az alumíniumgyárban. Aztán meghallottuk, hogy '48 vége felé az amerikaiak megváltoztatták a bevándorlási törvényüket, és beengedik a volt ellenséges államok menekültjeit, tehát nemcsak a lengyeleket, meg azokat, akik az ő oldalukon harcoltak, hanem minket, magyarokat is, de csak akkor, ha be tudjuk bizonyítani, hogy nem voltunk se nyilasok, se kommunisták. És hát az édesapám nem volt egyik sem, katonatiszt volt, azoknak nem is volt szabad politikai párthoz tartozni. [...] A wegscheidi lágerben kellett tisztáznunk mindezt. Ott az UNRRA [United Nations Relief and Rehabilitation Administration] segítette a menekülteket: adtak nekünk Trumankrumplit – ahogy mi neveztük –, ami amerikai édesburgonya volt, nem rendes krumpli. Sajnos a közép-kelet-európai szakácsok nem tudták, hogy ezt másképp kell elkészíteni: sok hagymát meg zsírt raktak hozzá, amitől borzasztó íze lett, ráadásul sokszor oda is égették, így az emberek az árokba öntötték.

GD: Ebben a köztes időben – amíg az Amerikai Egyesült Államok még nem nyitotta meg a határait a dipik előtt – sok magyar menekült úgy döntött, hogy délnek veszi az irányt. Bennetek nem fordult meg ez a gondolat?

LA: De, nekünk Argentína, Brazília és Ausztrália voltak az alternatíváink, de édesapám hezitált, nem akart elindulni, amíg biztossá nem válik, hogy mi lesz Magyarországon. Ő haza szeretett volna menni.

GD: Hogyan jutottatok el Ausztriából Amerikába?

LA: Hajóval. General Blatchford volt a neve. Ez egy régi csapatszállító hajó volt, amivel a háború alatt a katonákat szállították Amerikából Európába, aztán visszafelé a menekülteket vitték rajta. Brementől indultunk, és New Yorkba érkeztünk.

GD: Milyen feltételei voltak az Amerikai Egyesült Államokban való letelepedésnek?

LA: Kellett egy szponzor, aki felelősséget vállal értünk. A mi szponzorunk egy katolikus szervezet volt, a National Catholic Welfare Council (NCWC), ami a bevándorlókkal foglalkozott. Ez elsősorban azért vállalt felelősséget értünk, mert mi, fiúk, édesapámmal együtt mind katolikusok voltunk, csak édesanyám és a nővérem voltak reformátusok, tehát mi voltunk többségben. Ezért is küldtek minket aztán Virginiába: meg akarták növelni az ott élő katolikusok számát. [...] New Yorkból, a Penn Stationról mentünk le Richmondba, az NCWC tett fel minket a vonatra, ők vették meg a jegyeinket is. Mikor felszálltunk, akkor láttuk, hogy rajtunk kívül minden utas fekete. '49-ben még a feketék csak az utolsó vagonokban utazhattak, a „fehér kocsik” elöl voltak, de mivel mi még nem voltunk „igazi amerikaiak” – még rajtunk volt a DP-kártya –, ezért minket is a feketék közé tettek. Nem volt probléma, nagyon rendes emberek voltak. [...] Végül Richmondtól délre, Victoriában, egy farmon tudtunk elhelyezkedni. 75 dollárt kapott az egész család egy hónapra, és mindenki dolgozott: édesanyám és nővérem fejték a teheneket, mi meg vittük őket legelni. Közben jártunk iskolába is: kimentünk az út szélére, ott vártuk az iskolabuszt, ami elvitt minket egy „fehér iskolába”; az utca másik oldalán álltak a fekete gyerekek, ők egy másik iskolabusszal mentek a „fekete iskolába”. Nem volt egyszerű életünk, sokkal nehezebb volt, mint Ausztriában.

GD: Hogyan sikerült kitörnök ebből a nehéz élethelyzetből?

LA: A nővérem még Ausztriában elég jól megtanult angolul. Hochburgban a grófnő megengedte neki, hogy a lányaival együtt tanulja a nyelvet a bejárónőtől. Mikor Virginiába kerültünk, írt egy levelet az NCWC-nek, melynek következtében áthelyeztek minket egy másik farmra, Ameliába, ahol sokkal jobb volt a helyzet. Ott 85 dollárt fizettek, és külön házában lakhattunk, nem kellett a farmerrel együtt élnünk, volt rendesebb kályha, amin édesanyám tudott főzni.

GD: A szüleid nem tanultak meg angolul?

LA: Sosem tanultak meg igazán jól. Édesapám még el tudta mondani, hogy mit akar, a munkahelyen megálta a helyét, de édesanyám szándékosan nem akart megtanulni angolul, mert attól félt, hogy akkor mi el fogunk felejteni magyarul. Határozottan azt mondta: ő nem fog megtanulni angolul, vele csak magyarul lehet beszélni.

GD: És kikkel tudott magyarul beszélni? Virginiában voltak magyarok?

LA: Virginiában nem volt senki, csak a családon belül tudtunk egymással magyarul beszélni. New Yorkban már más volt a helyzet.

GD: Mikor költöztetek New Yorkba?

LA: '51-ben, de nem egyszerre. A nővérem ment először, odaköltözött édesanyám rokonaihoz, akik közben szintén kivándoroltak Amerikába. Aztán mikor a nővérem talált jó állást, küldött pénzt a bátyámnak, hogy ő is el tudjon menni New Yorkba. Kettejük együttes munkájából összejött annyi, hogy az egész családnak ki tudták fizetni a vonatjegy árát. Elbúcsúztunk a farmerektől, és mentünk New Yorkba. [...] Miután a szüleim kaptak munkát egy gémkapocsgyárban, ki tudtunk venni egy saját lakást. Addig az édesanyám rokonainál laktunk. [...] A szüleim azt akarták, hogy magyar közösségben legyünk, így beadtak minket a cserkészetbe. A hetes számú Erős Gusztáv Cserkészcsapat volt a miénk. Azt még Vasvári Zoltán hozta létre, aki New Yorkban rakodómunkás volt, de a második világháborúban már páncélos katonatiszt, szolgált az orosz fronton is, és kapitányi rangig vitte. Ő szervezte meg a New York-i Cserkészcsapatot '51-ben, és mi, a két öcsémrel '53-ban léptünk be. Nagy élmény volt számunkra hétvége magyar közösségben lenni.

GD: A cserkészlet mellett jártatok hétvégi magyar iskolába is?

LA: Igen. New York város keleti oldalán volt egy magyar könyvesbolt, aminek Taliga Miklós bácsi volt a tulajdonosa, ő szponzorálta az Árpád Klub épületében működő hétvégi magyar iskolát, ahova jártunk. [...] Az Árpád Klubot a régi amerikások építették: azok, akik még 1925 előtt, tehát a Johnson Act [Johnson–Reed Immigration Act of 1924] hatálybalépése előtt telepedtek le Amerikában. Ezek a régi magyarok építették a klubházakat és a magyar templomokat is.

GD: Milyen volt a viszonyotok a többségi társadalommal? Milyen volt a magyar közösség általános megítélése New Yorkban?

LA: Egyszer, amikor Astoriából – ahol laktunk – Manhattanbe mentünk cserkészgyűlésre a BMT [Brooklyn–Manhattan Transit Corporation] vonalán, és magyarul

beszélgettünk egymással – ez ’54–55-ben lehetett –, akkor egy öreg zsidó úr fölugrott a székből, és ránk rivallt: „*Quit talking this foreign gibberish!*” – Ne idegen nyelven beszéljete!, „*Speak American!*” – Beszéljete amerikaiul! – ami alatt természetesen az angolt értette. Ezt olyan jó brooklyni akcentussal mondta, a brooklyni zsidók tipikus kiejtésével. Nagyon megrémültünk, és befogtuk a szánkat. Az amerikai társadalomban, ahogyan a feketéket és fehéreket is szétoztották, úgy az idegenekre is sokkal erősebb nyomást gyakoroltak. Ez volt az olvasztótégely, a *melting pot* időszaka. A ’60-as években ez megváltozott. A nagy fekete lázadás, a *Black Power movement* pozitívan hatott a kisebbségekre: arra buzdította őket, hogy jobban védjék meg magukat. Az indiánok, Amerika igazi őshonosai mellet a ’60-as években a többi etnikai csoportban és nemzeti kisebbségben is megerősödött az öntudatosság. Ekkor kezdtünk el nyíltan beszélni arról, hogy meg akarjuk tartani a nyelvünket, a kultúránkat, és hogy Amerika legyen inkább egy mozaiktársadalom és ne egy olvasztótégely. Ezt máig nem sikerült megvalósítani – Amerika most is egy beolvastó társadalom –, de vannak kis szigetek, ahol más kultúrák is fenn tudnak maradni.

GD: Miben térnek el leginkább a magyar diaszpórák közösségei a többi, hasonló jellegű kisebbségi közösségtől az Amerikai Egyesült Államokban?

LA: Az európai, fehér nemzetiségi vagy etnikai csoportok mindig hajlamosabbak voltak a beolvadásra, mint a feketék, az ázsiaiak vagy a bennszülött indiánok. A bennszülött indiánok egy leigázott nép voltak: ők rezervátumokban éltek. A feketék rabszolgák voltak, felszabadításuk után meg majdnem száz évig másodrendű polgárok, így rá voltak kényszerülve a szegregációra. A Dél- és Közép-Amerikából jött bevándorlók, a mexikói chicanók, meg a többi hispán nagyon nagy számban voltak. A fehér etnikai csoportok közül ilyen erős öntudata csak a görögöknek és az örményeknek volt, elsősorban azért, mert nekik volt saját vallásuk úgy, mint a zsidóknak. A többieknek, a lengyeleknek, a magyaroknak, az olaszoknak nem volt ilyen erős összetartó erejük, így jobban ki voltak téve a beolvastásnak.

GD: Mi tartotta össze az Amerikában élő magyar közösségeket az 1960-as években?

LA: 1956.

GD: Mit jelentett nektek, Amerikában élő magyaroknak az 1956-os magyarországi forradalom?

LA: Én 16 éves voltam akkor. A rádióhoz voltunk tapadva. Minden nap figyeltük, mi történik Magyarországon, és mentünk ki tüntetni a szovjet ENSZ misszió elé, a 68-as utcába. Rendőrök voltak a fakerítés és a misszió között, és mi előttük ordítoztuk angolul, hogy „*rusz kik haza!*”, meg hogy „*véreskezű gyilkosok!*” És akkor láttam, ahogy felnéztem,

hogy az első emelten a függöny megmozdul, és kinéz egy orosz, nagy vigyorral az arcán. Nagyon felbőszültem: felkapaszkodtam, és húztam fel magam az erkélyre. A legközelebbi fiatal rendőr elkapta a lábamat és lerántott. Egy éjszakát a dutyiban töltöttem. Édesapámat behívták az őrsre, és megmondták neki, hogy ne engedjen többet az orosz misszióhoz. Nem is engedett, de én tüntettem máshol. [...] Emlékszem, egyszer egy republikánus néni odarohant hozzánk, és azt mondta: „*Not one drop of american blood!*” – Nem akartak amerikai vért ontani ezért az ügyért. Szóval emocionális volt az egész.

GD: Az 1960-as években részt vettél egy Magyarország felszabadítására törekvő mozgalomban, melyről dokumentumfilm is készült 2017-ben, *Lövészek* címmel, Pigniczky Réka rendezésében. Pontosan mit csináltatok? Hogyan készültetek a felszabadító hadműveletre?

LA: Az ötlet Vasvári Zoltántól jött, aki a mi hetes számú Erős Gusztáv Cserkészcsapatunknak volt a vezetője. Az országos vezető, Bodnár Gábor ugyan azt vallotta, hogy a cserkészletben nem szabad politizálni, Zoli bá azt mondta, hogy: „*Jó, hát nem politizálunk, de a cserkészeket fegyverhasználatra is képezzük, hogyha még egyszer történik egy '56, akkor ne legyünk ennyire felkészületlenek*”. Egy kis cserkészszervezetből paramilitáris szervezetet akart létrehozni, amiről a cserkészvezetők hallani sem akartak. Erre Zoli bá kivált a cserkészletből, és megalapította a lövészmozgalmat. Főleg a keleti parton, New Jersey-i városokban, Newarkban, Passaicban, Cliftonban rekrutálták a fiatalokat. Őcsém és én szervezői lettünk ennek a mozgalomnak: még Connecticutba is elmentünk toborozni, főleg kocs mákba, ahol összeszedtük azokat a melós gyerekeket, akik nem találták a helyüket. Ebből a szempontból ez egy pozitív dolog volt, összehozta a magyar fiatalokat. Sokat találkoztunk, havonta egyszer célba lőttünk, kijártunk egy farmra, ahová voltak, akik ejtőernyővel is leugrottak a kibérelt repülőből. Készültünk, hogy ha megint történik valami, mint '56-ban, akkor Magyarország felszabadításában részt tudjunk venni.

GD: Az Amerikában élő magyarok szervezeti életét illetően a szakirodalom különbséget tesz a negyvenötösök és negyvenhetesek között. Mi volt a legfőbb különbség e két, emigrációtörténeti szempontból megkülönböztetett csoport között?

LA: A negyvenötösök azt mondták, hogy a negyvenhetesek behasaltak a kommunis táknak: ők hozták létre a koalíciós kormányt; ők felelnek azért, hogy annyi sok magyart kivégeztek a háború után. A negyvenhetesek meg azt mondták a negyvenötösökre, hogy fasiszták. [...] A negyvenötösök által alapított szervezetek közül ott volt például a Magyar Harcosok Bajtársi Közössége (MHBK), amit volt katonatisztek alapítottak, de úgy tudom, a csendőröknek is volt egy hasonló szervezete. Aztán ott voltak az olyan szervezetek is, mint

az Erdély a Szent Istváni Magyarországhé, aminek édesapám is tagja volt. [...] A negyvenheteseknek meg ott volt a Nemzeti Bizottmány: az próbált lenni a magyar demokratikus erők külföldi képviselete. Főképp a Kiszgazdapárt tagjaiból állt, akik megnyerték a második világháború után tartott első szabad választásokat, és akiket aztán Rákosiék kiszorítottak, emigrációba kényszerítettek. Olykor szocdemek is voltak közöttük. Ők mind úgy érezték, hogy a független magyar kormányt viszik tovább külföldre.

GD: Ebbe a politikailag megosztottá vált magyar közösségbe hogyan tudtak beilleszkedni az 1956-os forradalmat követően kivándorolt magyarok?

LA: Legtöbbjük nem illeszkedett be, inkább saját szervezeteket alapítottak. Voltak, akik Király Béla [az 1956-os forradalom nemzetőrségének vezetője] köré csoportosultak, voltak, akik Pásztor László [az 1956-os forradalom aktív résztvevője] köré csoportosultak, és voltak, akik a Pongrácz testvérek [szintén forradalmárok, akik részt vettek a budapesti Sztálin-szobor ledöntésében] köré csoportosultak. Létrehozták a saját szabadságharcos szervezeteiket, melyek szintén versengtek egymással. Ezen kívül az egyetemistáknak is volt egy különálló szervezete, az Észak-Amerikai Magyar Egyetemisták és Főiskolások Szövetsége.

GD: A Time magazin 1957-ben a „magyar szabadságharcost” választotta az 1956-os év emberének. A korábban érkezettek, a negyvenötösök és negyvenhetesek, akiknek oly sokat kellett küzdeni a többségi társadalom elismeréséért, nem voltak féltékenyek az ötvenhatosokra?

LA: Az ötvenhatosok mindent ölbe kaptak: ösztöndíjakat, állást, lakást, de nem voltunk rájuk féltékenyek, nagyon büszkék voltunk rájuk. A New Jersey-i cserkészcsapatokkal együtt mi, New York-i cserkészek is kimentünk eléjük a Camp Kilmerbe, a Dél-New Jersey-i katonai fogadóbázisra. Magyar népdalokkal és karácsonyi énekekkel fogadtuk ott őket, és adtunk nekik cukrot meg kekszet.

GD: A korábban említett, 1956 után kivándorolt egyetemisták által alapított Észak-Amerikai Magyar Egyetemisták és Főiskolások Szövetségének Te is tagja voltál, úgy tudom.

LA: Igen, 1960-ban csatlakoztam, amikor az Elmhurst College-ba jártam, Illinoisba.

GD: Hat évvel később azonban Szétszórtság vagy emigráció? címen éles kritikákat fogalmaztál meg ezzel a szövetséggel szemben. Mi váltotta ki a nemtetszésedet?

LA: Sok érdekes ember volt ebben a szövetségben: Papp László, Várallyay Gyuszi, Lipják Béla, Tőkés Rudi, Tóth Csaba és sokan mások, akik később nagyon befutottak. Én

azért váltam kritikussá velük szemben, mert úgy láttam, hogy nem a nagy távlatú magyar érdekeket szolgálják, hanem a kommunista rendszert akarják megbuktatni. A diákszövetség ebben a tekintetben hasonlóvá vált a lövészmozgalomhoz vagy az ABN-hez [Anti-Bolshevik Bloc of Nations – Bolsevista Ellenes Nemzetek Blokkja]. Ezek a szervezetek abból éltek, hogy antikommunisták voltak, nem volt céljuk, hogy saját népüket fenntartsák Amerikában. Mi tudtuk, hogy ez sehova nem vezet, hogy így az emigráció csak egy generációra tud fennmaradni, az emigrációban élők gyermekei és unokái már nem fognak magyarul beszélni. Éppen ezért – a görögök és az örmények mintájára – arra törekedtünk, hogy az Amerikában élő magyar közösségeket hosszú távon megtartsuk.

GD: Korábban említetted, hogy az Amerikában élő magyarok esetében – akiket sem a bőrszín, sem a vallás nem kovácsolt egybe úgy, mint az afroamerikaiakat és az örményeket – mennyire meghatározó volt az '56-os forradalom emlékének csoportkohéziós ereje. Mi történt azután, hogy a forradalmi hangulat alábbhagyott? Mi tartotta össze az újkövületi magyar közösségeket?

LA: A kultúra: a magyar tánc, a magyar zene, a magyar nyelv. Valamiképpen ezeket kellett fontossá tenni.

GD: Ebből a célból hoztátok létre a Magyar Baráti Közösséget (MKB) 1967-ben?

LA: A Magyar Baráti Közösség csak '75-től működött formális keretek között. Először egy szabad fórumot hoztunk létre, melynek az Itt-Ott Baráti Kör nevet adtuk egy Ady-vers után: „*Itt valahol, Ott valahol [...], Négy-öt magyar összehajol, [...] Miért is? Miért is? Miért is?*” Az egész úgy kezdődött, hogy '67. szeptember végén a Louisiana State Universityn a kubai diákok szerveztek egy 1956-os megemlékezést. Én velük fociztam, ismertek, tudták, hogy magyar vagyok, és megkértek, hogy tartsak egy előadást 1956-ról. A közönségben ott ült Éltető Lajos is, aki az előadás után odajött hozzám, és bemutatkozott. Kimentünk sörözni a helyi kocsmába, elmondtuk egymásnak az élettörténetünket, és kifejtettük csalódottságunkat az amerikai magyarokban. Úgy éreztük, hogy a magyar emigráns szervezetek vezetői Amerikában a múltban élnek, és ellentétes politikai céljaikkal szétforgácsolják a közösségeinket. Elhatároztuk, hogy ezen mi változtatni fogunk. [...] Akkor még nem szervezetben gondolkodtunk, csak egy vitakört akartunk létrehozni. Kiküldtünk 30 példányban egy vitaindító körlevelet a barátainknak, amelyben olyan kérdéseket vetettünk fel, melyekkel az emigráns szervezetek nem foglalkoztak.

GD: Melyek voltak ezek a kérdések?

LA: A kérdések zöme arra irányult, hogy hogyan tartsuk meg a magyar közösségeket Amerikában. Ráműtöttünk arra, hogy ezeknek az emigránsoknak – akik verték a mellüket, hogy ők milyen jó magyarok – a gyermekei már nem tudtak magyarul; hogy ahelyett, hogy a saját családjuk jövőjén gondolkoznának, azon törik a fejüket, hogyan fogják megbuktatni a Szovjetuniót, amihez semmi hatalmuk nem volt. Az általunk indított vitakör célja az volt, hogy az ilyen szájhősködés helyett fogalmazzuk meg a magyar feladatokat: hogyan hozunk létre magyar iskolákat; hogyan erősítsük meg a magyar cserkészcsapatokat, hogyan támogassuk a magyar egyházakat. [...] A körlevéllel elindított vitasorozatból két év alatt lett egy folyóirat, aminek az *Itt-Ott* címet adtuk. Legjobb esetben hat szám jelent meg belőle évente, aztán később átálltunk az évkönyvre, mert nem bírtuk már munkával.

GD: Hány embert sikerült megszólítanotok, a közösségépítő munkába bevonnotok?

LA: Körülbelül háromszázat. A keleti parton és Közép-Nyugaton is tudtak rólunk.

GD: Azok a magyar szervezetek, melyeket kritizáltatok, hogyan viszonyultak a Magyar Baráti Közösséghez?

LA: Minden irányból kaptuk a támadást. Balról azt mondták, fasiszták vannak közöttünk, jobbról meg azt, hogy együttműködünk Magyarország kommunista szerveivel. [...] Ez utóbbit arra alapozták, hogy az évente tartott nagytalálkozóinkra mindig meghívtunk egy-egy előadót Magyarországról vagy a Kárpát-medence magyarok régióiból, olyanokat, mint Csoóri Sándor, Pomogáts Béla, Czine Mihály, Görömbei András.

GD: Ezek voltak az első Itt-Ott Találkozók, melyeket 1976 óta az Ohio állambeli Lake Hope parkban tartotok minden évben, s melyek mára az egyik legjelentősebb közösségi eseményévé váltak az Amerikai Egyesült Államokban élő magyaroknak?

LA: Igen. Az első ilyen találkozót 1972-ben tartottuk Herefordon, Pennsylvániában. Arra még nem hívtunk meg Magyarországról vendéget, de Püski Sándor, a Püski Kiadó alapítója véletlenül éppen ott volt a feleségével. Ők abban az időben emigráltak Magyarországról, ahol nem adták meg nekik az engedélyt a könyvkiadáshoz. New Yorkban telepedtek le, ott hozták létre a Püski Kiadó utódját, és nyitottak egy könyvesboltot is. '72-ben eljöttek a herefordi találkozóra, és magukkal hoztak egy népdalénekest is, Béres Ferencet. Ő volt az első magyarországi vendégünk. Attól kezdve minden találkozónkra hívtunk vendég előadókat. Próbáltunk nem politizálni, helyette inkább magyar írókat és kultúregyéniségeket szerepeltettünk.

GD: Ezeknek a vendég előadóknak a Magyar Népköztársaság gond nélkül kiadta az útlevelet, hadd menjenek a magyar kultúrát erősíteni Észak-Amerikába?

LA: Igen. Kezdetben az erdélyieket könnyebben engedték ki, mert Ceaușescu nagyon akarta bizonyítani az amerikaiaknak, hogy ők mások, mint a többiek. Románia volt az egyetlen ország a keleti blokkból, amelyik '67-ben nem szakította meg a kapcsolatot Izraellel, és ennél fogva Nixon és Ford is szorosabb kapcsolatot akart létesíteni a románokkal. Gazdasági partnerként kezelték őket. Ceaușescu kiharcolta, hogy gazdasági szempontból a románok legyenek a „*most favoured nation*” Amerikában, de ehhez bizonyos engedményeket is kellett tennie. Ennek volt köszönhető, hogy öt magyar író is kiengedtek hozzánk Romániából: Sütő Andrást, Farkas Árpádot, Kányádi Sándort, Domonkos Gézát és a párt-embert, Hajdú Győzőt – őt azért, hogy figyelje a többit. Kijöttek és körbejárták az USA magyarlakta településeit.

GD: Te többször is jártál Magyarországon, sőt a szomszédos országok magyarlakta régióiban is, még az 1989–91-es rendszerváltások előtt. Mikor, hova és miért utaztál?

LA: Eleinte tanulmányutak keretében jöttem. A Romániában és Jugoszláviában élő magyarokról írtam a doktori disszertációm: *Hungarians in Romania and Yugoslavia* – ez volt a címe. Először '66-ban Fulbright-ösztöndíjjal voltam Belgrádban hat hétig. Tizen mentünk oda amerikai hallgatók, és velünk jött egy kiváló amerikai tudós is, George Putnam, aki a tanulmányi időszak leteltével azt mondta: „*Kaptok még egy hetet, amikor oda mehettek, ahova akartok*”. A legtöbben Nyugat-Európába mentek, de én még a kurzus alatt összeismerkedtem vajdasági magyarokkal, főleg lányokkal, akik Belgrádban tanultak, vagy akikkel hétvége találkoztam, amikor feljártam Újvidékre, Szabadkára. Ők meghívtak magukhoz. Vettem egy biciklit, és azzal faluról falura tekertem: Horgoson keresztül Zentaig, aztán át a Tiszán, a Bánságba – ahol volt egy lány, Kisoroszon, Kikindától délre, az ő családját is meglátogattam –, onnan tovább Törökbecse felé, majd Bácskába, Feketicsre, onnan Szenttamásra és tovább Telecska felé. Szerettem volna átmenni Magyarországra is, de akkor nem lehetett. [...] Felvettem a kapcsolatot a nagybátyámmal, aki Budapesten élt, de ő sem tudott eljönni, hogy találkozassunk: ilyen rövid idő alatt nem kapta meg az útlevelet, hogy átjöhessen Jugoszláviába. [...] Négy évvel később, 1970-ben édesanyámmal visszajöttünk őt meglátogatni. Nagyon jó érzés volt Magyarországon lenni. Azelőtt még sosem jártam Budapesten. Tetszett, ezért a '80-as évek elején kutatói ösztöndíjjal visszajöttem, és fél évet itt éltem.

GD: Mit kutattál Budapesten?

LA: A magyar nemzetiségi politikát: azt, hogy Magyarországon a szlovákoknak, a németeknek és a romáknak milyen lehetőségei vannak.

GD: A nemzetiségi kérdésekben folytatott kutatásod nem ütközött nehézségekbe az 1980-as években Magyarországon?

LA: Nem. A magyar kormány akkoriban példaként mutatta föl saját nemzetiségi politikáját. [...] Én a kutatásomat a Gorkij Könyvtárban végeztem, a Molnár utcában. Ott működött Arday Lajos, Joó Rudolf és még néhány kutató irányítása alatt a Nemzetiségi Közművelődési Kutató és Dokumentációs Központ. Joó Rudi egy kiváló tudós volt, aki a Magyar Baráti Közösség vezetése és az Itt-Ott Találkozók szervezése kapcsán is adott jó tanácsokat. [...] Aztán a rendszerváltás után Fulbright-ösztöndíjjal újra visszajöttem Magyarországra. '92 szeptemberétől '93 decemberéig Debrecenben éltem. Felkértek, hogy segítsék ott átszervezni a politológiai tanszéket. Az volt a feladatom, hogy megmutassam, hogyan működik a politológia szak Nyugaton, hogy milyen metodológiát használunk, és hogy ez nem egy ideológiai vonalkövetés, hanem egy kutatási rendszer.

GD: Jelenleg az év egyik felét Amerikában, a másik felét Budapesten töltöd. Mióta élsz kétlaki életet és miért?

LA: Én az első feleségemtől, Nádas Pannitól – aki Clevelandben a Magyar Társaság oszlopos tagja volt – elváltam, aztán '99-ben újránősültem. Egy magyarországi nőt vettem feleségül, Gaál Anna Máriát, aki kiköltözött hozzám Amerikába, de csak azzal a feltétellel, hogy majd, ha nyugdíjba megyek, visszaköltözünk Magyarországra. 2008-ban mentem nyugdíjba, 2009-től élünk kétlaki életet.

GD: Mi volt számodra a legmeglepőbb dolog Magyarországon, amire nem számítottál, mielőtt visszaköltöztél?

LA: Az elamerikiasodás: az, hogy mennyire kezdünk hasonlítani Amerikához; hogy milyen sok fölösleges jövevényyszót használunk; hogy mennyire romlik a magyar nyelv. Ez az, ami engem a legjobban meglepett és kétségbe ejt.

GD: Mi a véleményed az utóbbi években felerősödő magyar emigrációról? Érezhetőek a hatásai az Amerikai Egyesült Államokban? A diaszpóraszervezetek vezetői az egyre nagyobb számban kivándorló magyar fiatalokra utánpótlásként tekintenek?

LA: Nem számítanak utánpótlásnak, mert egy részük csak azért megy ki, hogy pénzt gyűjtsön, és utána hazamenjen, a másik részük, aki kint ragad, az meg sajnos csak kis

százalékban akar magyarnak maradni. Persze vannak kivételek, úgy tudom Bostonban, Texasban és Houstonban is ezekből az ujjakból állítottak össze cserkészcsapatokat.

GD: Hogyan alakult az Amerikai Egyesült Államokban működő magyar szervezetek és az anyaország közötti kapcsolat? Milyen volt régen, és milyen most?

LA: Korábban a legnagyobb fórum a Magyarok Világszövetsége volt. Én annak nem voltam a tagja, csak egy ülésére mentem el, de az borzasztó volt: folyamatosan egymást támadták a jelenlévők. A Világszövetségnek az volt a problémája szerintem, hogy a vezetését egy kiváló költőre bízták, Csoóri Sándorra, aki bármilyen nagy költő is volt, nem értett az emberek politikai vezetéséhez. Elszúrta, mert olyan embereket nevezett ki magas pozíciókba, akik nem csinálták jól a dolgukat. Persze voltak köztük kivételek. A nagy eredményeket a Duna TV képezte és a Bakos István vezette titkárság 1996-tól 2000-ig. Ez utóbbi korszak bizonyította, hogy kevés anyagi alappal, de hatásos vezetéssel szép eredményeket lehet elérni. 2000 után jött az új vezető és a csőd! Patrubány Miklós mindent a saját személyes kultusza köré épített. Társaival együtt egyszerűen fölélték a szervezet vagyonát. A Magyarok Világszövetsége elvesztette funkcióját.

GD: Mi a szerepe a 2011-ben megalakult Magyar Diaszpóra Tanácsnak?

LA: Az egy felülről irányított szervezet, melyet a magyar kormány hozott létre azért, hogy értesüljön a külföldön élő magyarok igényeiről, hogy tudja, hova kell küldeni KCSP-st [a Kőrösi Csoma Sándor Program ösztöndíjasa]. Ilyen szempontból fontos a Diaszpóra Tanács, de nem helyettesíti az önszerveződést. A Magyarok Világszövetsége egy NGO [non-governmental organization – civil szervezet] próbált lenni, amely a magyar kormánytól függetlenül képes vezetni a világ magyarságát. [...] Az, hogy a jelenlegi magyar kormány minden eddiginél nagyobb anyagi támogatást nyújt a külföldi magyarságnak, jó, mert segít a kultúra megtartásában, de nem helyettesíti egy független világszervezet meglétét, amely akkor is ki tud állni a magyar érdekek mellett, ha olyan kormány van hatalmon, amely nem összmagyarságban gondolkodik, hanem csak a szűk állami határokon belüli magyar társadalomban. Itt, ha egyszer kormányváltás lesz – és valamikor valószínűleg lesz –, akkor jól jönne egy ilyen független világszervezet létezése.

Budapest, 2019. március 27.